

НІМЕЦЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ПІДЛІТКОВИЙ РОМАН

У статті здійснено огляд розвитку німецького історичного підліткового роману, показано основні тенденції, теми та проблеми. Особливу увагу приділено репрезентантам постмодерну в дитячій/юнацькій літературі: на прикладі історичної реалістичної прози, т.зв. “антивоєнних” романів Клауса Кордона, Лілі Тал, Дірка Райнгардта, Крістіне Герман, Крістіне Нестлінгер, Мір’ям Преслер, Анне Вооргове показано, як формується новий активний канон європейського постмодерну, в основу якого закладена найважливіша цінність – життя людини. Переосмислюючи історію через перспективу сучасного підлітка, автори інтенційно закладають протест проти будь-якої війни, осуд насилля та ущемлення людських прав та закликають до людяності, толерантності в мультикультурному світі.

Ключові слова: німецький історичний підлітковий роман, “антивоєнний” роман, графічний роман, постмодерн, активний канон, життя.

Ulyana Baran. German historical adolescent novel

The essay offers a review of the German historical novels for young people, showing their main trends, topics and problems. Special attention is paid to the representatives of Postmodern in the children's and youth literature. It is shown using the example of historical realistic prose, namely so-called anti-war novels by Klaus Kordon, Lilli Thal, Dirk Reinhardt, Kristina Gehrmann, Anne C. Voorhoeve, how a new active canon of European postmodern children's literature has been formed. The main value in these works is life of a human. Reflecting the history through the perspective of modern young people, the authors intentionally encode the protest against any war, violence and suppression of human rights. At the same time they call everybody for humanism and tolerance in the multicultural world.

Key words: German historical adolescent novel, anti-war novel, graphic novel, postmodern, active canon, life.

З історії. Інтерес до минулого в молоді пов'язаний, як правило, з віком та моментом, коли дорослі родичі вперше починають розповідати дітям сімейні історії, казки, біблійні перекази та легенди. Так, продовжує виконувати свою традиційну функцію культурна пам'ять того чи того народу. Як зазначає Г. Плетіха у статті “Історична література для дітей та юнацтва” [13], підлітки приблизно від 14 років починають цікавитись історичними взаємозв'язками й читають передусім художні романи. При цьому важливу роль відіграє, власне, емоційний компонент та подієвість на тлі історичних фактів, які зіставляються з актуальною реальністю.

Дослідники вирізняють період Романтизму як зародження перших історичних оповідань, написаних спеціально для молоді. Це, очевидно, природно, адже, на думку українського науковця Б. Шалагінова, “упродовж відносно нетривалої історії свого існування романтична містика мала героїчний характер. Вона вивисувала людину над сліпою матерією, хаотичною природою, блідою емпірикою існування. Вона розсувала горизонти розуму” [6, 201]. Однак із німецьких джерел зрозуміло, що в цей період переважала нехудожня література для дітей, Біблія та підручники “Підготовка до світової історії для дітей” Аугуста Людвіга Шльоцерса (1779) або ж, наприклад, дванадцятитомник “Історична ілюстрована книга для молоді” (1797) Адольфа Цана. Цих авторів-просвітників вирізняло те, що вони вважали себе все ж відчуженими від сухої шкільної педагогіки і намагалися “влити душу” у свої інформаційні довідники. У добу Просвітництва популярними серед підлітків були античні класики. Також і Йоган Гайнріх Кампе здійснив переворот у літературі для дітей та юнацтва. Його німецько-просвітницька інтерпретація “Робінзон Крузо” Данієля Дефо, – “Робінзон молодший” (1779/1780) ознаменувала в Європі зародження специфічної літератури, – літератури для підлітків. А в 1781 р. цьому посприяв уже його наступний успішний твір – збірка історичних біографічних повістей

для дітей та молоді “Відкриття Америки”. У біографіях Х. Колумба, Е. Кортеса та Ф. Піцарро Кампе поставив питання, яке стало актуальним лише в модерні, – про роль великої особистості в історії. А також автор вперше ввів тип “негативного героя” з усіма його вчинками та злочинами, даючи тим самим можливість молодій людині критично глянути на реальність.

Важливий внесок у виокремлення підлітків як цільової читацької аудиторії в добу Романтизму на рубежі XVIII – XIX ст. здійснили священик римо-католицької церкви та письменник Крістоф фон Шмід та його послідовники: лікар, за основною професією Вільгельм Баубергер та Вільгельм Герхенбах, приватний учитель майбутньої королеви Португалії та згодом вільний письменник, автор, зокрема, й історичних художніх творів. Його “Оповідання для молоді та народу”, які містили легенди та історичні повісті, перевидавалися аж до 1930-х рр. Однак історія (Середньовіччя) для них була лише тлом, без жодних історичних фактів. В основу творчості ці романтики закладали ідею зв'язку людини з природою та глибоку релігійність: “Романтична містика виражала почуття безпосереднього єднання з природою як із спорідненою для людини основою буття” [6, 202]. Їх оповідання охоче читалися підлітками та перевидавалися впродовж цілого XIX ст.

Новий імпульс у розвиток літератури для юнацтва прийшов у першій половині XIX ст. разом із “дорослими” вальтерскотівськими романами. Вальтер Скотт показав із надзвичайною витонченістю історичні колорити та локальні взаємини. Він здійснив великий вплив на європейський романтизм і, фактично, створив підлітковий історичний пригодницький роман, котрий не завжди відтворює історичну дійсність такою, як вона була, але створює її образ таким, яким приймають його усі молоді люди й понині як правдоподібний. З довідок німецьких істориків дитячої літератури лише Вільгельму Гауфу, найзнанішому за його казками та легендами, вдалося якнайкраще підхопити цю тенденцію і втілити її у своєму єдиному історичному романі “Ліхнетштайн” (1826), що також тривалий час був зразком німецького високолітературного художнього твору, популярним власне серед молоді.

Приблизно в той самий час з'являються також і перші переклади німецькою романів американського письменника Джеймса Фенімора Купера. Серед його авантюрних романів улюбленим для юнацтва стає пенталогія “Шкіряна Панчоха”. Динамічний процес розвитку культурного канону, збереження традиційних, розширення інновативних чи відхилення стереотипних його характеристик також прогресує завдяки літературному перекладу (ідея, закладена універсальними романтиками).

Після закінчення французько-прусської війни (1870-1871 рр.) та об'єднання німецьких народів у Німецьку імперію, зросла національна свідомість, яка стрімко розвивалась у націоналізм. Це вплинуло на розвиток підліткової літератури. Німеччина купалася у хвалі та славі. Романи для дорослих пропонували зразки для наслідування. Для молоді пишуться романні цикли про тисячолітнє життя німецького роду. Наяскравішим прикладом такої національної гордості та величчя є шеститомник “Die Ahnen” (українською перекладається як *дерево, рід*) (1872–1880), де в історях однієї родини ілюструється однозначна перевага германців над усіма іншими народами, особливо французами. Ідеологія цього часу корегує власну історію, не даючи можливості більш відкрито видавати фактичні матеріали з історії Німеччини. Лише видавцю О. Шпамеру вдається під псевдонімом “Франц Отто” опублікувати чотиритомник правдивої “Німецької історії для юнацтва”.

Німецька націоналізація встановлює свій ідеологічний канон, згідно з яким справжня історія береться до уваги лише фрагментарно. XIX ст. –

період важливого філософського дискурсу між І. Кантом, Ф. В. Шеллінгом, Ф. Шлегелем, Г.-В.-Ф. Гегелем, Й. Г. Гердером та ін., що справив чималий вплив на формування власне германської культурної національної свідомості, опираючись на яку, згодом, у ХХ ст. Німеччина підготувалась до “чистки нації”, до Другої Світової війни з усіма її наслідками, які ми сьогодні спостерігаємо, для самих же германців. Так, наприклад, “Гердер стверджував, що кожна епоха має свою цінність. Так і кожний народ має свою неповторність, свою, властиву тільки йому, “народну душу”. Питання лише у тому, чи вдасться нам вжитися в інші культури” [2, 369]. Європейський романтизм визначив дві форми: романтизм універсальний та романтизм національний. Німецькі національні романтики захоплювались ідеалізацією рідної історії, мови та народної культури. Рівень освідченості та німецької культури однозначно виріс, але німці вже втратили здатність “інтегруватись” у світову “природу”. “Вжитись в інші культури” німцям не вдалося і до сьогодні, хоча вони і дуже стараються. Яскравим прикладом можна вважати “німецького Шекспіра”. Українська дослідниця М. Догадайло злегка натякає на те, що німці “Шекспіра переробляють.... на користь справі” [3, 146]. В. Ранке у статті “Інтеграція та розширення кордонів. Зарубіжні класики в історії німецької літератури 19 ст.” дещо іронічно зауважує, що переклад Шекспіра власне Шлегелем оцінюється його сучасниками-критиками як найкращий, оскільки він демонструє “повну інтеграцію англійського драматурга в живий німецький літературний та театральний ландшафт” [15, 108]. Британський Шекспір, завдяки перекладу Шлегеля, отримує т.зв. національну ідентичність, інтегрується повністю в німецьку культуру. Це засвідчує вся німецька критика ХІХ ст., яка однозначно заявляє про те, що повне визнання Шекспіра отримав винятково завдяки перекладу Шлегеля, якому вдалося “націоналізувати великий британський дух у Німеччині, зробити його нашим” [15, 109]. Однак по сьогодні цей переклад вважається т.зв. “Meilenstein” (укр.: *віха, роздоріжжя, камінь спотикання*) у німецькій літературі, оскільки згідно з чисто технічними вимогами до перекладу, формально, цей текст взагалі не можливо розпізнати як Шекспіровий твір. Натомість у ньому повністю прочитується німецький патріотизм, дух епохи та культурного середовища часу Веймерівського класицизму. Через це “переклад” Шлегеля розглядається не лише як досягнення в німецькій літературі, а й як інтеграція чужого у певний специфічний канонічний період [15, 115]. “Німецький Шекспір” з’являється у своїй “класичній” подібності [15, 110]. Шлегелів переклад Шекспіра отримує статус класичного німецького літературного твору та перекладу (досі єдиний у такому роді). Передумовами для цього є всезагальне визнання та його часова, естетична та функціональна інтегрованість в актуальне німецьке культурне канонічне середовище аж до кінця 1960-х рр., до антиавторитарної революції демократичної молоді й остаточно – до падіння Берлінської стіни.

Період після Першої Світової війни самі німецькі дослідники літератури для дітей та підлітків не вважають особливо творчим, узагальнюють лише підсилений інтерес до ранньої історії Германської імперії, екстремальне зростання нацистської ідеології. Єдиний достойний та всесвітньо визнаний письменник Еріх Марія Ремарк (про якого чомусь і досі не згадують німці), змушений був покинути Німеччину. Роман Ремарка “На Західному фронті без змін” антивоєнного спрямування, опублікований 1929 р., став сенсацією в Німеччині. За рік було продано півтора мільйона примірників. Роман був перекладений іноземними мовами, за його мотивами в Голівуді у 1930 р. було знято кінострічку. Одноіменний фільм, створений 35-річним Л. Мільштейном, отримав премію Оскар. Премію отримав і сам Мільштейн – уродженець України, відомий у Сполучених Штатах під псевдонімом Льюїс

Майлстоун. Почалося цькування письменника націонал-соціалістами. Ремарк відкрито та іронічно висміював політику та ідеологію Німеччини того часу: “– Як правильно: “Ми, німці, боїмося самого тільки Бога й більше нікого на світі” або: “Ми, німці, боїмося тільки Бога...? – дозволяю я подумати” [4, 64]. По всій Німеччині видання Ремарка кидали у вогнища, звинувативши письменника в антипатріотизмі та пацифізмі. Ремарк як канонічний письменник і досі не повертається в Німеччину. Але натомість сучасні українські підлітки XXI ст. шукають для себе образи та пояснення саме в його романах: “Діти сказали, що література, яка видається спеціально для підлітків, їм нецікава, вони читають дорослі книги. Тому учасники самі обирають тему кожної зустрічі. А найкращим підлітковим автором є Еріх Марія Ремарк” [7].

Лише після Другої Світової війни німецькі письменники шукають нові орієнтири. Історичний матеріал вони вперше за майже ціле століття черпають з інших народів. Автори уникають розмов про власну історію, пише Г. Плетіха [13]. Переважають переклади та заклики до інтеркультурності. Літературний переклад спричинює парадигмальні зміни в німецькому суспільстві. Переклад стає “прекрасною формою інтеркультуральної комунікації, яка вибудовує довготривалий культурний зв'язок між різними культурами. Адже завдяки у текстах імпліцитно закладеному досвіду культурного середовища автора читач у процесі рецепції вибудовує власний інший досвід, одночасно ретроспектуючи досвід свого культурного середовища” [11, 1].

Емансипаційний рух наприкінці 1960-х рр. був необхідний цьому розгубленому суспільству, щоб остаточно придушити авторитарну агресію неофашистів-батьків, які ще довго намагалися діяти в ім'я Гітлера та очищати націю від слабких за закликом філософа-“антихриста” Ніцше. Європейська постмодерна людина відмовилася від односторонніх спостережень Фрейда та від усіх, хто міг би провокувати “надлюдей”, що знущалися над дітьми та жінками як фізично, так і морально. Європейська наука відмовилась від педагогіки у просвітницькому дусі, оскільки вона теж зумовлювала агресію вчителів та приниження ними дітей та їхньої індивідуальності в ім'я моралі. Слова “неук” та “невіглас” сьогодні караються законом. Вітається пошук власного місця під сонцем. Ось як це пояснює дітям інший сучасний норвезький філософ та письменник Юстейн Гордер у своєму “Романі про історію філософії”: “Філософи-просвітители були переконані, що тільки розум та знання зможуть рухати людство вперед. Глупота і невігластво зникнуть, а натомість з'явиться освічене людство, і це лише питання часу. Ця думка панувала у Західній Європі донедавна, ще кілька десятиліть тому. Нині, – пише Ю. Гордер, – ми уже не настільки твердо переконані, що прогрес має лише позитиви. Однак першими почали критикувати “цивілізацію” ще французькі просвітители... Для декого провідним стало гасло повернення до природи. Проте, промовляючи “природа”, вони мали на увазі майже те саме, що й “розум”, бо людський розум даний природою на противагу церкві та “цивілізації”. Наголошувалось, що “натуральні народи” здоровіші та щасливіші від європейців саме тому, що вони не “цивілізовані”. Жан-Жак Руссо закликав повернутися назад до природи, бо природа добра, і людина “від природи” добра істота. Зло закладене у суспільстві. Руссо вважав, що дитина повинна жити у своєму “природньому” стані невинності якнайдовше” [2].

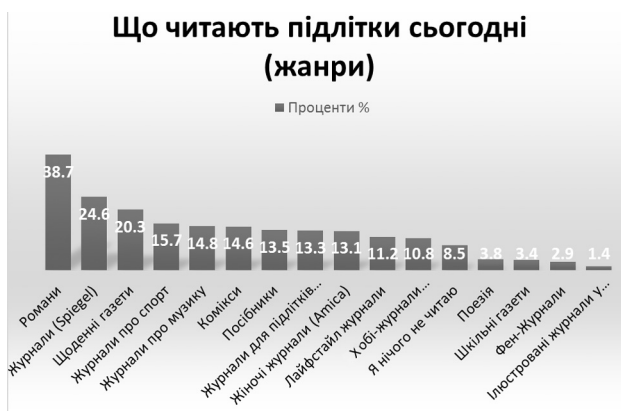
Внаслідок безперервних рефлексій та переосмислень упродовж останніх десятиліть європейська людина стала на шлях толерантності і стриманості, пошуку нової ідентичності. Цей шлях, очевидно, і сприяв занепаду зрозумілої нам досі, канонічної “германської” ментальності, яка тисячоліттями була легка на агресію та “володіння” і прагнула всюди встановити власний порядок

та насадити власну мораль, дуже часто людьми, навіть які не мали дітей. Європейська сучасна людина шукає нові емоції, які роками притуплювались монотонною працею заради економічної стабільності в житті. Нове покоління європейців, яке виросло на творах Толкіна, Міхаеля Енде, Джоан Роулінг, Корнелії Функе, Кірстен Бойє, Крістіне Нестлінгер та ін. – це пацифісти, які готові до мультикультурності, аби не мати нічого спільного із власною, на думку багатьох сучасників, ганебною історією. Представники ідеології пацифізму стоять на позиції морального осуду будь-яких воєн, наполягають на необхідності мирного вирішення конфліктів між державами і народами. І, зрозуміло, вони не бажають нести відповідальність за чужу агресію. І саме цю ідею закладають автори сучасних історичних романів для підлітків, можливо, частково повертаючись до Романтизму, де історичні факти служать тлом для донесення основного: людяності, міжкультурної інтернаціональної толерантності, емоційної саморефлексії та цінності життя людини.

Активний канон постмодерну. Німецька література досягла зв'язку з дитиною через фантастику, психологізацію романного жанру, проблемну орієнтацію, але передусім через імпліцитне вплетення реципієнта-дитини/підлітка як протагоніста у плетиво сюжетної лінії. Так створилася специфічна література, цільово написана для дітей та підлітків; упродовж останніх десятиліть точаться наукові дебати щодо ролі, призначення та визначення цього напрямку особливої літературної творчості та рецепції. В. Вздурська в 2016 р. виводить окрему статтю у Вікіпедії, даючи наступне означення: “Підліткова література – література, написана для підлітків з урахуванням їхнього когнітивного, фізичного, емоційного та мовного розвитку. До підліткової літератури також часто зараховують літературу, яка була написана для дорослих, але увійшла в коло підліткового читання. Головним героєм підліткової літератури зазвичай є підліток, а теми та сюжети відображають його досвід, інтереси, проблеми та погляд на світ. Важливою ознакою підліткової літератури є авторський голос, що відображає внутрішній світ та мову підлітка”.

Критерії до формування сучасного канону зокрема і підліткової літератури, що призвели до жанрових трансформацій – це спрощення (тут не можна ототожнювати з розумінням “збіднення”) мови (лаконізм і доступність для розуміння згідно з віковою психологією). Однозначно відбулася зміна функціонального призначення літератури: література для дітей та юнацтва відійшла від дидактичної практики бути об'єктом для виховання, а також, з огляду на стрімкий розвиток цифрового світу (digital canon – термін за М. Ніколаєвою), перестала бути джерелом інформації. Отже, також і з досліджень корпусу текстів для юнацтва, які відповідають критеріям активного канону дитячої літератури, ми спостерігаємо за розмиванням кордонів між літературою для підлітків та літературою для дорослих.

Офіційна статистика 2015 року характеризує основні зацікавлення сучасних підлітків та дає нам можливість переглянути найновіший європейський жанровий зріз:

Найпопулярнішим жанром для читача-підлітка сьогодні є романи (38,7%). Спеціалізовані журнали для підлітків перебувають на восьмому місці (13,3%), а поміж ними звичайні кольорові та багатосторінкові журнали (у яких містяться, зокрема, і рецензії та часом і самі художні твори малих форм), щоденні газети, спеціалізовані журнали, комікси та інформаційна література.

Аналізуючи різні джерела, які репрезентують сучасну підліткову літературу в Європі (Центр дослідження літератури для дітей та юнацтва орієнтується передусім на дослідні інститути такі як, наприклад, Міжнародна молодіжна бібліотека в Мюнхені, Тюбензький університет, Кембридж та ін.) та, спираючись, зокрема, на ретельну роботу Товариства дослідників дитячої літератури “Німецька академія літератури для дітей та юнацтва” (Deutsche Akademie für Kinder- und Jugendliterature. V.), виокремлюємо найактуальніші, напопулярніші та найрепрезентативніші історичні романи для підлітків у 2015 р. в європейському контексті життя. Це книжки таких німецьких авторів як “Джос або ціна свободи” Клауса Кордона (2014), “Гравець у ляльки з Флори” Лілі Тал (2015), “Потяг із дітьми” Дірка Рейнгарда (2015).

Клаус Кордон – німецький автор творів для дітей та юнацтва. Народився в 1943 р. у східній частині Берліна. Батько загинув на війні, а мати померла в 1956 р., коли хлопцеві було лише 13 років. Молоде життя протікало в різних інтернатах НДР. У 1972 р. він спробував втекти через Болгарію на Захід, однак був затриманий і заарештований службою безпеки. У тюремній камері автор вже продумував собі різні сюжети своїх майбутніх романів. У 1973 р. ФРН викупила його з ув'язнення й у 1977 р. вийшов його перший підлітковий роман “Тадакі”. У численних працях автор обігрує різні історичні факти, обираючи персонажів серед простого робочого люду або ж черпаючи враження від подорожей екзотичними країнами.

У 2014 р. вийшов його поки останній історичний роман для підлітків “Джос, або ціна свободи”. У цьому романі описуються події періоду правління Наполеона та Ляйпцизької народної битви за свободу та рівність. Водночас на емоційному рівні виписана туга шістнадцятирічного хлопця за тим, що він не має змоги вчитися і здобувати освіту.

У віці шести років хлопчику прийшлося пережити картину спалення заживо його батьків у рідній хаті наполеонівськими дружинниками, але самому вдалося втекти через ліс до іншого села, де його подружжя Мев'ю та Марія прийняли як власного сина (у них своїх дітей не було). У шістнадцять років Джос долучається до мисливців, вільних повстанців, які борються з французькими окупантами. У першій же битві підліток пізнає справжнє обличчя війни і починає розуміти, що свобода лише тоді чогось варта, коли її використовують для справді вартісного. Джос та його важко поранений друг вимушені втікати. У жовтні 1813 р. навколо Ляйпцигу збираються війська на найбільшу битву у світовій історії, коли пруси, росіяни, австрійці та норвежці прогнали Наполеона Бонапарта з Німеччини. Після перемоги Джос повертається до Зібенайхена, де, він сподівається, його дівчина Майке ще чекає на нього.

Цей роман розцінюється як антивоєнний. Інший сучасний німецький дитячий письменник Ульріх Каргер так коментує його: “Історичний пригодницький роман, що захоплює від першої ж сторінки і претендує на необмежений у часі антивоєнний роман, – підносить надзвичайно актуальні на сьогодні зв'язки та питання. Тому що багато молодих людей в Україні, Іраку, Сирії чи інших воєнних місцях могли б себе впізнати в образі Джоса. І коли у нашій, порівняно багатій та ситій Європі, деякі молодики пориваються потрапити в капкан до щуроловів,

котрі бажають війни, хотілося б їм дати в руки саме цю книжку, щоб почитали” [17]. Таке порівняння манери поведінки, сам образ молодого максималіста та борця за свободу Джоса у XIX ст. і Німеччині з юнаками сьогодення у XXI ст. в Україні та інших названих країнах, можна вважати розгорнутим постмодерним інтерментальним та інтеркультурним дискурсом, який заслуговує на окреме фахове дослідження та трактування.

Лілі Тал – псевдонім німецької письменниці Гайді Гюнтер (1960 р.н.). За освітою історик, з 2002 р. працює як вільний письменник. За свої романи для дітей та юнацтва авторка відзначена численими національними преміями. Останній її роман “Гравці в ляльки з Флори”, що вийшов у минулому році, блискавично розлетівся серед підлітків Німеччини і вважається особливо важливим експертами та літературознавцями. Авторка закладає в наративну канву тексту історію багатогранної особистості підлітка та його спостереження за реальністю на емоційному рівні. Події відбуваються у фіктивному, напівмодерному світі в державах, які нагадують читачеві історичну дійсність: всевладна Корона – США та воєнна диктатура Флори – Північна Корея. Парман – незалежна держава посередині, яка не бажає бути причетною до цих міждержавних конфліктів і не хоче війни.

Одного дня коронськими агентами викрадено двадцять шістнадцятилітніх парманців. Їх з останнього уроку у школі обманом таємно вивезли в табір у пустелі. У цьому таборі готують юнаків до небезпечної місії – вони повинні стати шпигунами у державі з найстрашнішою воєнною диктатурою: у Флорі, що є противником держави Корони. Ці хлопці повинні скинути всевладного лідера цієї диктатури, маршала Утука, шефа флоріанської таємної служби. Головний герой роману, від імені якого ведеться оповідь, Тамасо, проникає в будинок маршала, місце жаху та світла: поки у підвалі дому маршала відбувається насильство та вбивство, на другому поверсі люди грають у ляльковий театр. Гравці в театр грають не тільки у своє життя, а й у життя Тамасо та інших молодих агентів, про яких диктатори вже все знають. Вони обігрують усі варіанти путчу, зрадників, подвійної гри: місія юнаків відображається гравцями будинку жаху як танець на вулкані. Виживають не всі.

Картина роману відтворює весь когнітивний дисонанс сучасного постмодерного європейського підлітка, який успішно закінчує школу в демократичній, мирній державі, будує плани про подальшу освіту, кар’єру та світле майбутнє, не народжений і не вихований з агресією, але викрадений, змушений стати бійцем, лялькою, актором чужого театру в руках диктаторів та тиранів у грі чужих держав.

Молодий німецький історик, культуролог та журналіст Дірк Райнгардт (1963 р.н.) працює з 2012 р. як вільний письменник у літературі для дітей та юнацтва. З “Потягом дітей” йому вдається створити надзвичайно актуальний та захоплюючий підлітковий реалістичний роман про долю мігрантів, які товарними потягами добираються з Мексики до США. Їм доводиться побороти пустелі та гори, спеку та холод, втекти від бандитів та поліції.

У романі Дірка обігруються п’ять образів підлітків у такій ситуації: чотирнадцятирічний Мугель, дванадцятирічні Ангель, Еміліо, дівчинка Жасміна і незрозумілий шістнадцятилітній Фернандо. Позналились діти в одній кав’ярні в Гватемалі, неподалік від мексиканського кордону. У них одна мета: вони хочуть товарним потягом дібратись до США. Це важка дорога, адже між ними та країною з усіма можливостями пролягають 2000 кілометрів. Цю дорогу, за статистикою, вдається подолати лише одному зі ста втікачів, –

каже Фердинандо, найстарший, перед тим, як діти вирушають. І якби ж вони знали раніше, що на них чекає спрага, голод, брутальність та інша небезпека, можливо, вони не покинули б домівку. Це питання автор залишає відкритим для сучасного підлітка-читача, який сам повинен для себе вирішувати, яке зло з двох зол є меншим, а яке більшим: зоставатися в рідній бандитській Мексиці, де кожний подих може стати небезпечним для життя, чи, подолавши надзвичайно важку та небезпечну дорогу, опинитись у країні, де людині дається більше шансів прожити життя спокійно, працюючи.

Окрім цих, великих за обсягом, трьох прозових творів для сучасних підлітків, дуже цікавим нововведенням у минулому році став історичний, візуалізований у графіці, роман “У країні льоду” в 3-х томах від художниці, відомої в Німеччині ілюстраторки дитячих книжок Крістіне Герман. У ньому йдеться про експедицію сера Джона Франкліна 1845-1848 рр., у якій гинуть 130 моряків. Це остання експедиція цього дослідника та офіцера Королівського військово-морського флоту через Північно-Західний прохід, що сполучає Атлантичний та Тихий океани, здійснена в ім'я науки. Експедиція пропала, з подальших довідок, внаслідок канібалізму в команді. Замість амбітної, попередньо уявленої слави, учасники експедиції зазнають окрім попутнього терору, ще й великі муки в безмежному льодяному просторі. У графічному романі авторка, подібно як усі інші сучасні письменники, залучає підлітків до переосмислення життєвих цінностей, серед яких, власне, ціна самого життя та чи варта наука, слава чи влада того, щоб за них його віддавати.

Можна також згадати книжки, які вже перекладені з інших мов німецькою і відповідають усім критеріям “інтернаціонального канону”, оскільки піднімають “наднаціональні” теми: у колі читацьких інтересів німецькомовного підлітка передусім реалістична проза, наповнена такими темами, як самотність, відчуженість, роздуми про себе та близьких, втрата батьків, коханих, пошук свободи, питання екзистенції, а також історична: жахиття війни, внутрішні рефлексії та протиріччя бійців, тренуваних змалечку проти якоїсь країни, подорожі, віра, надія у краще життя, філософські питання про життя та смерть.

Власну історію, трагедію Голокосту та Другої світової війни сміливо відтворюють у своїх підліткових романах такі найрепрезентативніші німецькі автори як Крістіне Нестлінгер (“Лети, хруще! Мій батько, кінець війни, Корн та я”, автобіографічний роман 1973 р.), Мір'ям Преслер (“Малька Май”, 2001 р), Анне Вооргове (“Вулиця Ліверпуль”, 2007 та “Низовина”, 2011) та ін. Очевидно, що в основному лише в XXI ст. німці спромоглися на реконструювання та опрацювання власної історії та історичних фактів XX ст. у літературі для дітей та юнацтва, однак, з перспективи вже постмодерного молодого читача. Ведучи його передусім шляхом емоційного наповнення та підводячи знову ж таки до ідеї, що життя – найвища цінність людини і жодні інтереси будь-яких держав не мають право посягати на нього.

Анне Вооргове вивчала політологію, американістику та давню історію в Майнці (Німеччина). Після закінчення університету вона пропрацювала ще рік асистентом в університеті в Мейленді (США). Спробувала себе як волонтер у редакції фахових журналів та як громадський діяч. З 2000 р. працює вільним письменником і пише історичні романи для підлітків. Її перший твір з'явився в жанрі сценарію до фільму “Лілі серед лип” і був екранізований у Ляйпцігу в 2002 р. Двома роками пізніше Анне написала роман, який повторно в 2006 р. був по-новому екранізований. Він приніс авторці неабиякий успіх і зацікавив багатьох підлітків країни. У “Лілі серед

лип” події відбуваються у політичному контексті в часі від 1961 до 1988 рр. в НДР.

У своїх книжках авторка розкриває важливі історичні теми. У наступних великих романах Анне розглядає час, в якому сама вона не жила. У романі “Вулиця Ліверпуль” (“Liverpool Street”) йдеться про переживання одинадцятилітньої дівчинки з Берліна, яка незадовго до початку Другої світової війни прибуває до Лондона разом із багатьма іншими єврейськими дітьми, котрих батьки “відправляли” у спеціальних “дитячих транспортах” (Kindertransport). Тема її роману “Двадцять перше липня” – невдалий замах на Гітлера 20 липня 1944 р., внаслідок якого було засуджено до страти понад 200 чоловік та здійснено масові арешти по всій країні. У сучасній Німеччині учасників змови 20 липня вважають національними героями, які віддали своє життя за свободу.

Аналізуючи актуальні тенденції та жанрові модифікації сучасної історичної прози для підлітків, доходимо висновку про те, що в сучасному історичному романі на тлі історичної правди сучасні автори намагаються реконструювати образи дітей у природній безпачосній формі, де жодним чином не присутній патріотизм, який насаджувався ідеологією дорослого світу. Натомість є присутність звичайної дитини, підлітка, який несвідомо потрапляє в жорстоки ігри можновладців. Пошук ідентичності власного “я”, виходу з кризи (культурної та психологічної), які властиві філософії сучасного постмодерного західноєвропейського світу, сміливо втілюється в художній творчості багатьох репрезентативних авторів, які пишуть для дітей та юнацтва. Вводячи в наратив внутрішні монологи та конфлікти на тлі історичного минулого в сучасний художній простір, автори творів для підлітків відчутно експериментують із ідентичністю простору і часу.

Так, наприклад, Анне Вооргове в романі “Ліверпуль Стріт” відображає певну підліткову байдужість до своїх батьків, які відправляють свою єдину дитину в 1938 р. до Лондона. Внутрішній конфлікт дитини в 12 років викликаний не тим, що мати у сльозах прощалася з донькою, з думкою, що, можливо, вони вже ніколи не зустрінуться. І не тим, що сама дівчинка, затамувавши звичайну побутову образу на матір, не поцілувала її. А тим, що Цішке “відібрала” (як вона все життя потім так думала) у своєї подруги місце у цьому дитячому потязі і що згодом ця дівчинка була розстріляна разом із своєю сім’єю нацистами. Байдужість чи протестність проти рідних батьків, які рятують свою дитину зі сльозами на очах, а дитина при цьому не відчуває потреби обійняти рідну матір – риса сучасної ментальності, а не часів Страху та Плачу. Також і таких референційностей щодо “іншого”, як от до подруги Ребекки в романі, людина досягає у зрілішому віці. Пріоритетність дружби над любов’ю до батьків, важливість мати друга за будь-яких обставин і страх його втратити в суспільстві холодного розрахунку, – це риса сучасності. Все-таки в давні часи в дітей була більша довіра до батьків, а в батьків авторитет для дітей. Художня правда постмодерного мультикультурного сприйняття вміщується в межі історичної епохи минулого, яка зображується.

Зрозуміло, що з огляду на особисту компетенцію як історика, авторка намагається викликати в сучасників підлітків-читачів переосмислення фактичного матеріалу. Однак, на відміну від “класичного” чи “вальтерскотівського”, А. Вооргове створює новий постмодерний історичний роман із переплетенням реалістичних та романтичних тенденцій. У романі від “Я”-дівчинки авторка передусім привертає увагу читача до внутрішнього світу підлітка та відображає його проблеми взаємин із дорослими, дуже часто жорстокими та байдужими

людьми та середовищем впродовж семи років. Стиль роману, – це сучасна модифікація оповіді, щоденника та епістолярного жанру. Від батьків дівчинка отримує листи впродовж усієї війни. І не лише від батьків, а й від інших родичів, які, створюють образ надії на завершення війни і сповнені любові до дівчинки, вірою в те, що вони усі знову скоро зустрінуться. Але за сім років Цішке виростає, їй вже дев'ятнадцять, у неї своє життя і повернення вже немає. На відміну від романтизму, який зосереджував увагу на внутрішньому світі людини, основною для сучасного реалізму стає проблема взаємин людини і середовища, впливу соціально-історичних обставин на формування духовного світу (характеру) особистості та її екзистенції. Замість інтуїтивно-почуттєвого світосприйняття на перше місце в літературі висувається пізнавально-аналітичне екзистенційне начало, а типізація дійсності утверджується як універсальний спосіб художнього узагальнення. І найважливішою цінністю для сучасного європейця є саме життя людини, яке він переосмислює в усіх сучасних постмодерних інтерпретаціях, протестуючи проти будь-якої війни, насилля та ущемлення людських прав.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бафан У.* Підліткова література: український стрибок та європейський стандарт. – Електронний ресурс: <http://litakcent.com/2015/12/01/pidlitkova-literatura-ukrajinskyj-strybok-ta-jevropejskyj-standart/>
2. *Гордер Ю.* Світ Софії. Роман про історію філософії / Пер. з норвезької Н. Іваничук. – Львів: Літопис, 2007. – 548 с.
3. *Догадайло М.* Август Вільгельм фон Шлегель – перекладач Шекспіра // *Вісник Сум. держ. ун-ту.* – Серія Філол. науки. – 2006. – 1, № 11. – С. 146-149.
4. *Ремарк Е. М.* На Західному фронті без змін // *На Західному фронті без змін.* Повернення. Три товариші: романи. – Харків: Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2014. – 912 с.
5. *Сняданко Н.* Посттравматичний синдром тривалістю у століття // *Ремарк Е. М.* На Західному фронті без змін. Повернення. Три товариші: романи. – Харків: Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2014. – 912 с.
6. *Шалагінов Б.* Класики і романтики: Штудії з історії німецької літератури XVIII–XIX століть. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2013. – 440 с.
7. Щотижневі зустрічі в книгарні “Є”: львівські підлітки обговорили “Огненне коло” Багряного // http://zik.ua/news/2015/11/05/shchotyzhnevi_zustrichi_v_knygarni_je_lvivski_pidlitky_obgovoryly_ognenne_kolo_bagryanogo_639984.
8. *Gebmann K.* Im Eiland. – Rostock: Hinstorffverlag, 2015.
9. *Klaus K.* Joss oder der Preis der Freiheit. Roman. – Weinheim: Beltz & Gelberg Verlag, 2014. – 378 s.
10. *Lilli Thal.* Die Puppenspieler von Flore. Roman. – Hildesheim: Gerstenberg Verlag, 2015. – 480 s.
11. *Literaturkanon-Medienereignis-kultureller Text: Formen interkultureller Kommunikation und Übersetzung* / hrsg. von Andreas Poltermann. – Berlin: Erich Schmidt, 1995. – S.1-57.
12. *Nöstlinger Cb.* Maikäfer, flieg! Mein Vater, das Kriegsende, Cohn und ich. – Weinheim: Basel Beltz und Gelberg, 1973. – 175 s.
13. *Pleticha H.* Gecshichtliche Kinder- und Jugendliteratur // *Taschenbuch* der Kinder- und Jugendliteratur / hrsg. von Günter Lange. – Baltmannsweiler: Schneider-Verl. Hohengehren. – Bd.1- Grundlagen – Gattungen. – 2., korrigierte Aufl. – 2000. – S. 445-461.
14. *Pressler M.* Malka Mai. – Weinheim; Basel: Beltz & Gelberg, 2001. – 328 s.
15. *Ranke W.* Integration und Ausgrenzung. Ausländische Klassiker in deutschen Literaturgeschichten des 19. Jahrhunderts // *Literaturkanon-Medienereignis-kultureller Text: Formen interkultureller Kommunikation und Übersetzung* / hrsg. von A. Poltermann. – Berlin: Erich Schmidt, 1995. – S.92–118.
16. *Reinhardt D.* Train Kids. Roman. – Hildesheim: Gerstenberg Verlag, 2015. – 320 s.
17. *Ulrich Karger: Klaus Kordon: “Joss oder der Preis der Freiheit”.* Schrecken der Schlacht // *Der Tagesspiegel.* – Електронний ресурс: <http://www.tagesspiegel.de/kultur/klaus-kordon-joss-oder-der-preis-der-freiheit-schrecken-der-schlacht/11084346.html> - 8.12.2014.
18. *Voorhoeve A. C.*: Liverpool Street, Ravensburg: Ravensburger Buchverlag, 2007. – 480 s.
19. *Voorhoeve A. C.*: Unterland, Ravensburg: Ravensburger Buchverlag, 2011. – 448 s.

Отримано 24 лютого 2016 р.

М. Львів